

**O‘ZBEKISTON
MILLIY
UNIVERSITETI**

XABARLARI

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR
YO‘NALISHI**

ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ

ВЕСТНИК НУУз

АСТА NUUZ

МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ

**ЖУРНАЛ
1997
ЙИЛДАН
ЧИҚА
БОШЛАГАН**

**2022
1/3/1**

**Ижтимоий-
гуманитар
фанлар
туркуми**

Бош муҳаррир:

И.У.МАЖИДОВ – т.ф.д., профессор.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Р.Х.ШИРИНОВА – ф.ф.д., профессор

Таҳрир ҳайъати:

Сағдуллаев А.С. – т.ф.д., проф.

Аширов А.А. – т.ф.д., проф.

Баллиева Р. – т.ф.д., проф.

Маликов А.М. – т.ф.д., проф.

Юсупова Д.Ю. – т.ф.д., проф.

Муртазаева Р.Х. – т.ф.д., проф.

Мўминов А.Г. – с.ф.д., проф.

Ганиева М.Х. – сои.ф.д., проф.

Мадаева Ш.О. – ф.ф.д., проф.

Гўйчиев Б.Т. – ф.ф.д., проф.

Мухаммедова Д.Г. – псих.ф.д.

Гўхтаев Х.П. – ф.ф.н., доц.

Болтабоев Х. – фил.ф.д., проф.

Рахмонов Н.А. – фил.ф.д., проф.

Жабборов Н.А. – фил.ф.д., проф.

Сиддикова И.А. – фил.ф.д., проф.

Ширина Р.Х. – фил.ф.д., проф.

Садуллаева Н.А. – фил.ф.д., доц.

Арустамян Я.Ю. – фил.ф.д., доц.

Пардаев З.А. – фил.ф.д., PhD.

Масъул котиб: **З. МАЖИД**

ТОШКЕНТ – 2022

Санчик Д. Учет биологических особенностей бегунов на короткие дистанции при индивидуализации тренировочного процесса	158
Сойнпов Ж. Физикага ихтисослашган мактаб ўқувчиларида баҳолашга оид масалалар ёрдамида тадқиқотчилик кўникмаларини шакллантириш	161
Suvonova O. Mexanika bo'limi mavzularini o'qitishda pedagogik dasturiy vositalardan foydalanish usullari	164
Усманов М. Мифологизациянинг кундалик онда намоён бўлиши	168
Файзуллаева З. Урта Осиё халқлари миллий кадрларнинг таълим-тарбия жараёнидаги ўрни	172
Fozilova M. The importance of using interactive methods in teaching english to students of architectural universities	176
Xalimova M. Tadbirkorlik psixologiyasini rivojlantirishining zamonaviy tendentsiyalari	180
Шошуплатов А. Мамлакатимизда жисмоний тарбия ва спорт муассасалари фаолиятини илмий-методик таъминлаш ишларини такомиллаштириш	183
Yusufaliyeva A. Oilaviy munosabatlarda bolalarning o'z-o'zini anglashi	187
Якубов С. Ички ишлар тизими ходимларида шахслараро муносабатлар шаклланишининг психологик асослари	192

Филология

Abjalova M. Sinkretizm – lingvistik hodisa sifatida	195
Абдувахובה М. Оғзаки ва ёзма фольклор дискурси тафовутида дейктик воситаларнинг мақоми	199
Amanbayeva D. A sense of duty as a specific linguistic concept	202
Амброва З. Концептнинг лингвокультурологиядаги базавий категорияларидан бири сифатида	207
Axmedova M. Mumtoz adabiyotlarda "ma'naviyat" tushunchasining talqini	211
Bahridinova M. Bolalarga nemis tilini o'rgatishda aytim muhim tavsiyalar	214
Dadabayeva G. Stylistic function of medical terminologies in literary works	218
Ёдгоров Ш. Қуръони Каримда учрайдиган эмбриология соҳасига оид терминларнинг семантик таҳлили (Канадалик эмбриолог Кейс Леон Муурнинг тадқиқот ишлари асосида)	221
Jo'rayeva B., Tosheva D., Ubaydova N. O'zbek xalq maqollarida kontekstual antonimlar	225
Икрамова А. Шеърлий драмада синкретиклик хусусиятининг намоён бўлиши	229
Islomov J. Erkin A'zamning "Tanho qayiq" dramasiida xarakterlar tahlili	232
Йнгиталнева З. Тил модал структурасининг замонавий талқини	234
Ким О., Мухитдинова Н. Выбор героя и особенности конфликта в социально-психологической драме 1930-х годов	238
Mirsanov B. Nemis tilida intralingvistik omillar asosida voqelangan ikkilamchi nomlashlar	242
Муқимова Г. Халқ оғзаки ижодида олманнинг кўчма маънолари лингвопоэтикаси	245
Мустофакулова М. Инглиз тилидан ўзбек тилига таржимлада "sly" яъни "айёр, маккор" сифатининг коннотатив маъносидagi ижобий, нейтрал ва салбий маъноларда ифодаланиши	248
Nizomova M. Ingliz va o'zbek tillarida integratsiya sharoitida pedagogik terminologiya, ta'limdagi jarayonlar va pedagogika fanida atamalarni rivojlantirishning yetakchi tendentsiyalari	251
Nurova Y. O'zbek xalq paremalarining lingvistik tadqiqi	255
Орипов Д. Ўғузкон: жахонгирми ёхуд эпик қахрамон?!	258
Ражабова Х. Хавфсиз туризмни таъминлаш бўлинулари фаолиятида фойдаланиладиган юридик ва туризмга оид атамаларнинг тизимли таҳлили	262
Ruzieva M. Biological feature of the human linguistic system	267
Садикова Д. Муслихабегим Мискин соқийномаларининг ўзига хос хусусиятлари	270
Sanakulov J. Globallashuv jarayonida multimadaniyat va til munosabatlari	273
Turgunova R. Methodological basis of writing as a complex process	276
Urishev A. Developing pair-work interaction in CLT classes	279
Усманова М. Алишер Навоий асарлари тилида маданий экин номларининг семантик-услубий хусусиятлари	282
Xakimova N. 5-sinf o'quvchilarida o'qib tushunish ko'nikmasini aniqlashning tajribaviy tadqiqi	285
Хасанов А. Инсонга хос хусусиятлар, ҳаракатлар ва ижтимоий муносабатларни ифодаловчи сўзларнинг адабий тилни бойитиш имкониятлари	289
Шомирзаев М. Мактаб ўқувчиларини халқ хунарамандчилигига ўргатишда инновацион таълим методларидан фойдаланиш	293
Эгамбердиев Ф. О лингвистических характеристиках имен прилагательных и слов категории состояния в английском и узбекском языках	297
Eshquvvatov U. Bo'lajak muhandislarni o'qitishda axborot-kommunikatsion texnologiyalarning o'rni	301

Дилором САДИКОВА,
БухДУ ўзбек тили ва адабиёти кафедраси ўқитувчиси
E-mail: evdii12004@mail.ru

Филология фанлари доктори, доцент Х.П.Эшонқулов тахрири остида

МУСЛИХАБЕГИМ МИСКИН СОҚИЙНОМАЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация

Мақолада бухоролик зулписонайн шоира Муслихабегим Мискиннинг соқийномалари таҳлили, уларнинг ўзига хос хусусиятлари, шу билан бирга, ўзбек адабиётида соқийнома жанри таҳқиқида ўзининг муносиб хиссасини қўшган адабиётшунос олимлар ҳусусида ҳам фикр юритилади.

Калит сўзлар: Соқий, гул, полазор, дунё, ишк, ошиқ, маърифий маъно, ринд, май, ислом, Муҳаммад расулulloҳ.

CHARACTERISTICS OF MUSLIHABEGIM MISKIN'S SOKIYNOMAS

Annotation

The article analyzes the memoirs of the Bukhara poetess Muslihabegim Miskin, their peculiarities, as well as literary scholars who have made a worthy contribution to the study of the genre of memoirs in Uzbek and Turkish literature.

Key words: Saqi, gul, tulip, world, love, lover, enlightenment meaning, rind, may, Islam, Muhammad sallallahu alayhi wa sallam.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОҚИЙНОМА МУСЛИХАБЕГИМА МИСКИНА

Аннотация

В статье анализируются мемуары бухарской поэтессы Муслихабегим Мискин, их особенности, а также литературоведы, внесшие достойный вклад в изучение жанра мемуаров в узбекской и турецкой литературе.

Ключевые слова: Саки, гуль, тюльпан, мир, любовь, любовник, просветительское значение, кора, май, ислам, Мухаммад.

Қирш. Муслихабегим Бухоро адабий муҳитининг аёл ижодкорларидан бири бўлиб, шоира Мискин таҳаллуси билан қалам теғратган. У ўз ижод намуналарини ўзбек ва тожик тилларида баллий акс эттиришга уринган соқибдевор шоирадир. XIX асрнинг иккинчи ярми XX аср бошларида Бухоро адабий муҳитида Муслихабегим Мискиндек зулписонайн шoirанинг учраши ноёб адабий-эстетик ҳодиса саналади.

Муслихабегим Мискин ўзи яшаган даврга қадар мусулмон минтақа ҳалқлари адабиётида мавжуд бўлган анъаналарни теран ўрганишга баҳолу қудрат савъ-харакат кўрсатган ижодкордир. Унинг девонларида ўзбек ва тожик тилларида ижод этилган ғазал, рубоий, соқийнома, фард, маснавий, мухаммас, мусаллас, мустаснаъ, муашшар, муставад сингари наъм намуналарининг учраши муаллифнинг ижод сирлари билан ошно бўлишга қаратилган жидду жаҳдининг самараси саналади. Айни чоқда саккиздан ортиқ шеърини ҳикоят ҳамда иккита наصريй ҳикоятни маснавийда битганлиги шоира истеъдодининг яна бир муҳим хирраси сифатида намоён бўлади.⁴

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Мискин лирик турнинг соқийнома жанрида ҳам ижод этган истеъдодли шоира саналади. Гарчи Муслихабегим соқийномалари девоннинг салмоқли қисмини ташкил этмаси-да, улардаги мавзулар шoirанинг бошқа жанрдаги асарлари мазмуни билан ҳамоханг. Мискин соқийномалари билан танишар эканми, унинг соқийнома ёниш қонун-қоидалари ва усулларини маҳорат билан

ўзлаштирган шоира эканлигига яна бир қарра гувоҳ бўламиз.

Соқийнома ўзбек муултоз адабиётидаги шеърини шакллардан бири бўлиб, у одатда соқийга муурожаат билан бошланади. Соқийнома жанридаги шеърлар XV асрдан кейин ҳам шеърятимизнинг қайта жуда яқин ва жонли намуналарини тасвир этган. Адабиётшунос М.Асадов таҳқиқотида соқийноманинг маснавий шаклидан ташқари ғазал-соқийнома, мусаллас-соқийнома, рубоий-соқийнома, таржеъбанд соқийнома шаклларида битилган намуналари борлиги эътироф этилади.⁵

Туркий адабиётга соқийнома жанри Навоий ижоди билан бирга қириб келди. "Фавоийд ул-қибар" девонидagi қичик дostonга қияслаш мумкин бўлган соқийнома ҳажман 458 байтдан иборат бўлиб, Навоий яшаган даврдаги тарихий шахслар, даво муаммолари, энг аввало, Навоий шахси билан боғлиқ бўлган масалаларни ўзида акс эттиришданлиги билан ҳам аҳамиятлидир.⁶

Ўзбек адабиётшунослари А.Қаюмов, А.Ҳайитметов, Р.Орибегов, Ф.Набиев, Ё.Исҳоқов, И.Ҳаққуловларнинг ишларида соқийнома жанри ҳақида баҳс юритилган.⁷

⁴ Асадов М. Ўзбек муултоз адабиётида соқийнома (генезиси, тарзқийёт босқичлари, поэтик хусусиятлари). Филология фанлари д-ри... дисс.-Тошкент, 2020. Ҳаққул И. Соқийнома. Ҳаёт ва шодлик манзумаси. <https://kh-davton.uz/kutubxona/>.

⁵ Сирожиқлинов Ш. III ва 6. Навоийшунослик. Т.Академнашр. 2020. 576б.

⁷ Қаюмов А. Дилқушо тақрорлар ва руҳафзо ашъорлар. – Тошкент: Шарқ, 2014. 272 б.

⁴ Эшонқулов Х., Содиқова Д. Муслихабегим Мискин. – Бухоро. 2012. 17-б.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот мавзусини ёритишда таснифлаш, тавсифлаш, тарихий-класий, шарҳлаш усулларидан фойдаланилган. Муслиҳабегимнинг 1972 ва 1962-рақамли девонларида 25 тадан, 1277-рақамли девонда эса 26 та соқийнома мавжуд. Учала девонда келтирилган соқийномалар бир хил. Фахратгина шoirанинг 1277-рақамли девонда бошқа девонлар таркибидан учрамайдиган битта соқийнома берилган.

Биз тадқиқини амалга ошираётган шoirа Мискин соқийномалари форс-тожик тилида, маснавий усулда ёзилган бўлиб, жами 104 мисрадан иборат. М.Асадов маснавий шаклда битилган соқийномаларда наъимий оҳанглр, замон ва ижодкор касмати, касби хол мамуни, шунингдек ахлокий-таълимий масалалар бошқа шеърий шаклларда яратилган мазкур жанр намуналарига нисбатан етавчи макъе эгаллигини эътироф этади⁸. Турк олими Р.Ганимнинг соқийномага берган таърифи эса Муслиҳабегим Мискиннинг шундай жанрда ёзилган наъим намуналарига нисбатан мувофиқ тўшади. Жумладан, у "Турк адабиётида соқийномалар ва ишратномалар" китобида соқийномани қуйидагича таърифлайди: "Соқийнома – шoirанинг соқийга хитоби ила умрнинг фонийлиги, дунёнинг ўткинчилигини хотирлатмоқ, панду насиҳат, ҳикмат мазмунидаги ва мутақориб баҳрида ёзилган маснавий шеър" дур⁹.

Мискин соқийномалари ҳам арузнинг мутақориб мусаммани махзур вазида ёзилган бўлиб, уларни асосан мавзусига кўра қуйидагича таснифлаш мумкин:

1. Тоат-ибодат ҳақидаги соқийномалар
2. Оллоҳдан, пирлардан марҳамат тилаш, унинг лутфидан умидворлик ҳақидаги соқийномалар

3. Умрнинг ўткинчилиги хусусидаги соқийномалар

4. Илоҳий ишк васфига бағишланган соқийномалар
Муслиҳабегим Мискин девонда Оллоҳдан, пирлардан марҳамат тилаш, унинг лутфига умидворлик мазмунидаги соқийномалар ҳамдан кўпроқ бўлиб, асосан уларда умрнинг ўткинчилиги, ҳар дақиқа, ҳар лаҳзанинг бағишчилиги, Оллоҳ ва пайғамбаримиз Мухаммад расулудлоҳнинг шафоатларидан умидвор бўлиш лозимлиги таъкидлаб ўтилади:

Бие соқий, бегузар зи хою хавас.

Бувад ин чакон ошкнор кафас.

Дили худ мақун моил ин чакон.

Ки рафтанд аз ин чо ҳама ошкнор¹⁰.

Шoirа наздида, бу дунё барча ошкнор учун кафас. Шу боис унга кўнгил боғлаш, у билан боғлиқ орзу-хавасларга берилишдан воз кечин керак. Муслиҳабегим ўқувчини бу жаҳонга кўнгил бермасликка ундаркан, фикрини далиллаш учун бу ердан барча ошкнорнинг ўти кетганини мисол қилиб келтиради.

Тахлил ва натижалар. Шoirанинг соқийномаларидан яна бири Оллоҳдан марҳамат тилаш, унинг лутфига умидворлик мавзусида битилган:

Бие соқий, ҳолати худро беҳох

Ки бар холи мо он худованд гувоҳ.

⁸ Асадов М. Ўзбек муштов адабиётида соқийнома (генезиси, тараккиёт босқичлари, поэтик хусусиятлари). Филология фанлари д-ри... дисс.-Тошкент, 2020.

⁹ Şahin R. Türk edebiyatında şakînameleş ve irtâşnameleş – Ankara: Akşâf yayınları, 1998. – S.10.

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Абу Райдон Беруний номидаги кўләмалар фонди. Инв.1972.(Бундан кейин шoirа девонларига мурожаат этилганда кас ичида инвентарь рақами ҳамда варағини курсатиш билан кифояланамиз – Д.С.)

Худованд қунад раҳмат ин осийн.

Давомат бар даргоҳи ў кун фиғон. [1972: 120а варақ]

Муслиҳабегим Мискиннинг таъбирича, Оллоҳ унга ва у каби гуноҳкор инсонларга, албатта, раҳм қилади, ammo, бу марҳаматга эришиш учун одамлар мудом "фиғон" чекишлари керак. Шу ўринда таъкидлаб ўтиш жоизки, шoirанинг аксар ижодий намуналарига келтирилган "фиғон", "оҳ", "нола" каби хитоблар айнан шунчаки гуноҳкор банданинг илтижо қилиши лозимлигини ифодалаш учун эмас, балки гуноҳдорни ювиш учун тоат-ибодат қилиш шартлиги юзасидан ҳам тавсиф этилганлигини аниқлаш мумкин бўлади.

Шoirа бу жанрдаги асарларида соқийга мурожаат қилиниши замирида қалби Аллоҳ ишқи билан лизмо-дизмо бўлиш орасидаги пирик қайрамон қолганини ифодалайди. Бу ишқ унга Оллоҳнинг маърифати билан ошно бўлишни кўнгилга олиб қиради. Муслиҳабегим Мискин қалбига кириб келиши назарда тутилган Оллоҳ маърифатини жидду жаҳд билан ибодат қилишда, нафси аммонанинг алдовларига кўнгил боғламасликда деб билади.

Мискин соқийномаларидаги айни қолат Ахмад Яссавий ҳикमतларини хотирга келтиради:

Худовандо, мени солғил ўз йўлингга,

Нафс илтижа ҳароб, адо бўлдум мано¹¹.

Ахмад Яссавий ҳам шoirа Мискин сингарини "нафс илтижа"дан қутулмоқ, атрофда тўлиб-тошган фиксу фуҷурларга барҳам бермоқнинг йўлини излайди. Шунинг учун ҳам Ахмад Яссавий "Олло делдим, шайтон мендан бирок қочди, хою хавас, моумонлик турмай қўчди..." деб беаизга айтмаган.

Шoirа Мискиннинг "Бие соқий, иччо тараб..." мисраси билан бошланган соқийномаси ҳам юқоридagi мавзунинг силсилавий давомини ўзида муҳассаплаштирган:

Бие соқий, ин чо тараб соз кун.

Ки зикри худованд оғоз кун.

Ки зикри худо роҳати чоң бувад.

Даруни лаҳад нури иймон бувад [1972:120а варақ]

Моҳият марказида Оллоҳни зикр этиш масаласи устувор этиб белгилангани ва шoirа мазкур амалларни бажариб, Оллоҳни мудом ёдга олиш, пайти келиб, инсон вафот этганида унинг амалга оширган зилларни қабрини зулматдан асрашини, шу билан бирга, иймон нури билан ёритилишини ифода этади.

Мискин соқийномаларида инсонларнинг гуноҳкор ва чорасиз эканлигини айтиб, парвардигорнинг ҳикмати, марҳаматига муҳтожлигини қайта-қайта таъкидлашдан тўхтамайди. Эътиборли жиҳати шундаки, шoirа буни ранг-баранг сатрларда моҳирона амалга оширади.

Шoirа соқийномаларининг аксариятида Оллоҳ Таолони васф этаркан, уни Испомда назарда тутилган тўксон тўхкинта номлардан айримларига ҳам мурожаат қилади. Жумладан, "Бие соқий, номаш Гафур Раҳим..." мисраси билан бошланувчи соқийномасида гуноҳкор бандалар Оллоҳнинг лутфидан ноумид бўлмаслигини бадиийлаштиради:

Бие соқий, номаш Гафур Раҳим,

Қунад як назар холи моро Карим,

Эи лутфаш назар созад ў холи мо,

Тарлҳум қунад бар ахлоли мо [1972:120а варақ].

Таъғирнинг бундай номлари тилга олинганда, пирик қайрамон ўзини гуноҳкорлар сафига киритиб, маломат қилади.

¹¹ Ахмад Яссавий. Ҳикमतлар.–Тошкент. F.Ғулום номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.1991.8-6.

Оллоҳнинг Рафур ва Раҳим сингари номлари мавжудлигини соқийга мурожаат билан ифодалар экан, унинг гуноҳларни кечирувчи, раҳмилит ва меҳрибонлигидан умидворлигини ифодалайди.

Оллоҳнинг Карим, яъни саҳий ва саҳоватли маъноларни аниқлашчи номи эса ўзи сингари осийлар ҳолига назар қилишга муҳтожлигини бадийлаштириш имконини беради. Негаки, лирик қаҳрамон қабилаарнинг ҳолидан хабар олиш учун саҳоватли бўлмоқ ниҳоятда муҳим саналади. Шундай улуғ зот лирик қаҳрамон ва унинг сафдошларига назар қилиши, тараҳқум – раҳм қилишдан умидворлик соқийнома бағрига сингдирилади.

Мискиннинг уэр ўткинчилиги бадий талқинига бағишланган Мухаммад расулulloх оёрааларига мурожаат қилинганлиги билан аҳамиятлидир:

Бие соқий, рафтад хама аз чақон,
Ки хама олимон хама солиқон,
Кани он шох Мухаммад кучост?!¹²

Ки сардори чумла Ахмад кучост?! [1972:120а
варақ]

Шоира соқийга мурожаат этган ушбу маснавийсида жаҳон-дунёнинг пайғамбар ҳадисларида ифодаланганидек, бир работ эканлигини назарда тутати ва ҳамма бундан вақти-соати билан ўтиб кетишига ишора қилади. Бу дунёдан олишлар ва солиқларнинг ўтиб кетгани бадий ифодаси шеърконни сергақлантиради.

Иккинчи байтдаги шох Мухаммад ва жумла олам сардори Ахмаднинг қаердалигини тажохули орифин бадий санъатига таъкилган ҳолатда сўралиши ўқувчидаги хиссий таъсир кучини янада оширади. Таъкилчи, бу хиссий таъсир эътиқодий қарашлар замирида шакллантирилганлиги боис унинг қудрати янада кучлироқ намоён бўлади.

Бие соқий, мардони Ҳақ рафтад,
Аз ин чо ки раҳти сафар бастанд,
Бедилан(д) чақон каст кўна работ,
Берафтад(д) аз ин чо хама кард бод. [1972:123а
варақ]

Шоира дунёнинг вафосизлигини, унинг кўна работга ўқашлигини "мардони Ҳақ" образига мурожаат этиш билан ҳам юқоридаги соқийномада кузатилагандек, таъсирчан, бадий ифодалайди.

Алиб Ахмад Югнакий ҳам "Ҳибатул ҳақойик" асарига дунёни бир кўниб, яна кетилмаган работга ўқшатади: "Бу дунё тушиб кўчгулик работдир,

работга тушгучи кўчиш учун тушад" ¹³.

Мумтоз адабиётда яратилган аксарият соқийномаларда тонг, баҳор фасли ва гулзорни таърифу тавсифлаш орқали ҳаёт шодлиқлари, табиат гўзалликларини мадҳ этиш, умрнинг ҳар бир лаҳзасини ғанимат билиб, уни шоду хурамликда ўтқаниш мазмунлари ифода этилади ¹⁴.

Муслиҳабегимнинг "Бие соқий, вақти гулу долазор..." мисраси билан бошланувчи соқийномасида ҳам шундай мазмун ўзининг бадий ифодасини топган:

Бие соқий, вақти гулу долазор,
Бечинем гуле дар фасли баҳор,
Ғанимат бувад ин гулу гулистон,
Расад охибат гулистонро ҳазон [1972:120а варақ]

Ижодкорнинг ҳаётдан завқланиш, умрнинг ўткинчилиги ҳусусидаги соқийномасида айни баҳор чоғи, гулу долазорларни кезадиган давр эканлиги эътироф этилиб, ҳазон чоғи ҳам муқаррарлиги таъкилланган.

Хусусан, шоира маъкур соқийномада ёшлик даврдан унузли фойдаланиш заруратини, ғанимат давларда фурсатни қўлдан бой бермаслиқни, эғу амаллар қилишдан чарчамаслиқни, эеро, эртага кексалик даврида, умр поёнига етганида барча амаллар сарҳисоб қилиниши уқтирилган.

Муслиҳабегим Мискиннинг "Бие соқий, омад ки никоми гул..." ҳамда "Бие соқий, омад ки вақти ҳазон..." мисралари билан бошланувчи соқийномалари мазмунан бир-бири билан ҳамоҳанг бўлиб, ҳар қандай долазор (ёшлик, шижоат даври) ҳам, алаҳқусус, яқсон бўлишини, шундай экан, тақвода бардавомлиқни саклаб қолиш банди фойдасига ҳизмат қилиши айтилган.

Шуни алоҳида таъкиллаш жоизки, соқийга мурожаат орқали ўқувчининг диққатини ифодаланганлиги фикрга жалб қилиш, риторик ҳитоб ёки нидо санъати воситасида ўқувчига эстетик таъсир кўрсатиш соқийнома жанри композициясида ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга. Соқийномаларда соқийга ҳитоблар ўқувчини ижодкорнинг руҳий-маънавий олами, фикрлар дунёси, у эътибор қаратган бир қатор ахлоқий, фалсафий, илтимоий, сиёсий масалаларга йўналтиради. "Соқий", "соқие", "эй, соқий", "кетур, соқий", "аё, соқий" чорловларидаги риторик оҳанг, ўткир лафос ва кескин мурожаат ўқувчини сергақлантиради, диққатини муайян нуқтага жамлашга ундайди¹⁴. Жумладан, Мискин соқийномасида соқийга мурожаат "Бие, соқий" – "кел, эй соқий" шаклида берилган бўлиб, "соқий" мурожаати орқали илтимос, алиндиш, илтико қили маънолар ҳам ифодаланган.

Хулоса, XIX асрнинг иккинчи яри Буқоро адабий муҳитида бадий ижод билан шугулланган истеъдодли шоира Муслиҳабегим Мискиннинг мумтоз назминг бирмунча қамёб жанри – соқийномада ижод этганлиги унинг шоирлик истеъдоди юксаклигидан дарақ беради. Негаки, "соқий", "май" сингари тимсоллардан ижодий фойдаланиш аёл ижодкор учун муҳим бадий кашфиётлар яратилиш талаб этади.

Шоиранинг таҳлилга торганимиз соқийномаларини назардан ўтқалар эканми, уларнинг аксариятида илохий-ирфоний ғояларнинг етакчилик қилишига гувоҳ бўлмоқ. Мискин ижодида диний қарашлар етакчилик қилиши у воқта етган шарт-шароит ва адабий муҳит билан ижодкор экан, шоира ижод улуғлашарий ғояларни тарғиб қилишга интиқлигини пайқош қилиш мумкин. Дунёвий амаллар, ҳаётга бўлган юксак эъқ ва иштиёқ, ноё инсоний қадимларга даяват, ҳаётни нурсиз қилувчи илтиларга шафқатсизлик, шу билан бирга, ҳаётсеварлик, ғоялари ана ўша илохий-ирфоний парадимга ўралган ҳолда ўқувчида таъкил этилади.

Муслиҳабегим Мискин қолдирган маънавий мероснинг ҳаётбахш руҳи замон ва замондошлар маънавий оламга ҳаёқонлиги ҳам ана ўша улуғлашарий ғоялардан ривожланган бўлади.

¹² Алиб Ахмад Югнакий. Ҳибатул ҳақойик. -Тошкент.: "Адабмаънашр" 2019.15-6.

¹³ Асадов М. Ўзбек мумтоз адабиётида соқийнома (генезиси, таракқиёт босқичлари, поэтик хусусиятлари). Филология фанлари д-ри... дисс. -Тошкент, 2020. 169-6.

¹⁴ Асадов М. Соқийе жами тараб келтуруки... .. <https://kh-davron.uz/kutubxona/>.

АДАБИЁТЛАР

1. Эшонкулов Х., Соликова Д. Муслихабегим Мискин – Бухоро. 2012. 55б.
2. Асадов М. Ўзбек муштов адабиётда соқийнома (генезиси, тараккиёт босқичлари, поэтик хусусиятлари). Филология фанлари д-ри. дисс. – Тошкент, 2020. – 275б.
3. Ҳаққул И. Соқийнома. Ҳаёт ва шодлик мануаласи. <https://kh-davron.uz/kutubxona/>.
4. Сирожиiddинов Ш. ва б. Навоийшунослик. – Тошкент. Академнашр. 2020. – 576 б.
5. Қажомов А. Дилқушо тахрорлар ва рухафзо ашъорлар. – Тошкент.: Шарк, 2014. – 272б.
6. Saitin R. Türk edebiyatında sakınmeler ve ıratma. – Ankara: Akçağ yayınlari, 1998. – S.0.
7. Аҳмад Яссавий. Хизматлар. – Тошкент. : Ғ.Ғулום номидиги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1991. – 256б.
8. Адіб Аҳмад Югнакий. Ҳибатул ҳақойик. – Тошкент.: "Академнашр". 2019. – 168б.
9. Асадов М. Соқие номи тараб тараб келтурки... <https://kh-davron.uz/kutubxona/>.
10. Rajaboyeva A. N. Individualization in education and methods of improving teaching the English language //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – T. 24. – №. 1. – pp. 91-96.
11. Alimova N., Radjabova M. The role and importance of individual education in the system of organization //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 4. – pp. 401-404.

